het kapitaal als verslaving

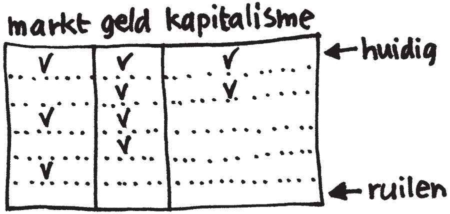
Spook

Er waart een spook door de wereld, het spook van het kapitalisme. Iemand schreef ooit ‘Er waart een spook door Europa, het spook van het communisme’ en dat spook heeft een tijdje her en der zijn nukken en grillen kunnen vertonen, maar nu is dat spook weg. Dat andere spook echter, het spook van het kapitalisme, waart nog steeds rond en wat voor nukken en grillen heeft dat?

Definitie

Wat is kapitalisme? Een eenvoudige definitie is dat het een vorm van geldekonomie is waarin geld op de eerste plaats kapitaal is. Niet iets om brood van te kopen, maar iets om te laten renderen, geld om meer meer meer geld te maken. Het maakt nauwelijks uit wat er met dat geld wordt gedaan, cocaïne- en vrouwenhandel zijn verboden, maar investeren in clusterbommen niet, dus als het een goed rendement belooft…, doen!

Dat geld doet het niet zelf natuurlijk, het zijn steeds mensen

die het geld zodanig laten rollen dat zij zelf meer meer meer opstrijken.

Er wordt vaak gezegd dat kapitalisme en vrije-markteconomie een tweeëenheid zijn, maar dat is geen juiste voorstelling van zaken. Geldeconomie, markteconomie en kapitalisme zijn drie afzonderlijke eigenschappen die een economie kan hebben, knoppen die je afzonderlijk aan of uit kunt zetten. Er zijn dus andere mogelijkheden, een geld- en markteconomie die niet-kapitalistisch is bijvoorbeeld.

Of een economie die deels wel en deels niet een geldeconomie is en dus niet alom kapitalistisch kan zijn. Enzovoort.

Ideologie

De eenvoudigste definitie van ‘ideologie’ is dat dat de verzameling ideeën is die iemand heeft. Omdat iedereen een verzameling ideeën heeft heeft iedereen een ideologie. Tot zover prima. Maar voortdurend markt, geld en kapitaal aan elkaar koppelen, doen alsof de kapitalistische markt/geldordening een soort natuurverschijnsel is, doen alsof er niets anders mogelijk is, is verkondiging van een ideologie. Niet alleen degenen die de rendementen opstrijken doen dat, ook veel regeringen, ook vrijwel alle politieke partijen, ook de kranten met hun beurspagina’s, ook het journaal dat meldt hoe de AEX

staat. Ideologie alom – Stalin zou er zijn vingers bij afgelikt hebben, een bevolking die zo geheel uit zichzelf zijn best doet om de heersende ideologie te verkondigen.

Krantenjongens en -meisjes

Een van de ideologisch geladen sprookjes die de aanhangers van het kapitalisme graag vertellen is dat het voor een krantenjongen mogelijk is om miljonair te worden. Hetgeen klopt – maar sprookjes vertellen meestal maar een deel van het verhaal. Er zijn zeven miljard mensen, die hebben dus allemaal de mogelijkheid om miljonair te worden, alleen, kleinigheidje, ze kunnen dat niet tegelijk. Iemand kan alleen miljonair worden door ervoor te zorgen dat een heleboel anderen niet miljonair worden. Rekenkunde van de lagere school.

Eigenlijk staat het er nog te neutraal, te vriendelijk. Miljonair word je namelijk uitsluitend door bij heel veel anderen geld uit de zakken te kloppen.

Welvaart

Nog zo'n sprookje: het kapitalisme heeft volop welvaart gebracht. Daar valt veel op af te dingen. Ondermeer dat niet het kapitalisme de welvaart heeft gebracht maar de industrialisatie. Door industrieel te produceren worden dingen per stuk goedkoper zodat meer mensen ze kunnen betalen. Omdat kapitalisme en industrialisatie allebei in de negentiende eeuw in een stroomversnelling zijn geraakt is het sprookje ontstaan dat ze ongeveer één ding zijn, dat de een niet zonder het andere kon. Maar dat is onzin, het is geen noodzakelijke combinatie. Ze zijn weliswaar samengegaan, maar dat had niet gehoeven. Wanneer alleen industrialisatie was ontstaan was de welvaart ook gegroeid.

Uitbuiting

Kapitaal moet aldoor groeien (althans, dat vinden de kapitaalbezitters). Kapitaal groeit bijvoorbeeld als er meer mensen aan het werk worden gezet dan voorheen, het groeit nog sneller wanneer die mensen uitgebuit kunnen worden. Halverwege de negentiende eeuw gebeurde dat door kinderen aan de machines te zetten om ze daar ontzaglijk lange werkdagen te laten maken. Je hebt dan voorheen niet bestaande productie, dus nieuwe inkomsten, dus rendement en al die ongelukkige, ondervoede of zieke kindertjes, ach. Als het kapitaal maar rendeert. De welvaart steeg weliswaar, maar niet voor allen – én over de ruggen van velen.

Heel interessante lectuur is hier 'Het Kapitaal' van meneer Marx (die van het spook van het communisme). Als je daarin alleen de voetnoten leest krijg je een ellenlange opsomming onder ogen van wat het kapitalisme met zich meebracht. Het gaat over Engeland en Duitsland, dus over de zo geroemde westerse beschaving, maar wat er destijds gebeurde was niet bepaald beschaafd. Díe kinderarbeid is afgeschaft, maar in de hedendaagse geglobaliseerde wereld bestaat er nog steeds kinderarbeid, voorbij de horizon. Voor degenen die in sprookjes geloven is dat prettig ver weg.

Lekke aarde

Behalve mensen is er nog iets dat uit te buiten valt, de aarde zelf. Prik er een gat in, haal door het gat kolen, olie, gas en uranium naar boven en verpats dat. Vanaf de stoommachine zijn fossiele brandstoffen gebruikt om de industrialisatie aan te drijven en omdat die industrialisatie op kapitalistische wijze werd gefinancierd leverde dat rendementen op. Dat kan

zo door blijven gaan zolang de aarde nog niet leeg is.
De laatste drie stukjes samenvattend: er is welvaart gekomen voor een deel van de mensen door industrialisatie én door allerlei sociale en ecologische uitbuiting. ‘Wereldwelvaart’ is dat niet.

Eindige planeet

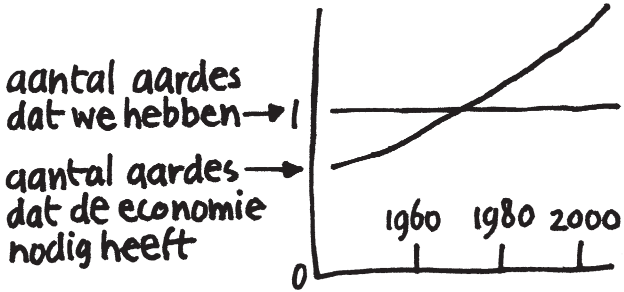
Stel je een kleine planeet voor, een planeetje waar precies duizend volwassen mensen op kunnen leven, plus twee rijken (wat ook mensen zijn). De duizend hebben allemaal werk, verdienen allemaal evenveel, de duizend hebben goed te eten, ze hebben vrije tijd. Hun leven lijkt sterk op hoe het bij ons gaat, met boerderijen en winkels, fabrieken, een museum en een bank.
Dan wordt het nieuwjaar. De oude agenda’s worden weggegooid en de twee rijken ontvangen tien procent rente over hun banktegoed.
Waar komt dat geld vandaan?
Het geld van de ene rijke komt niet bij de andere rijke vandaan, het wordt niet door tuinders uit de grond getrokken, het hangt niet aan de bomen. Er is maar één mogelijkheid: het komt bij de duizend vandaan.
De bank pakte het sluw aan, ze drukten wat extra geld. Langs die weg komt de rente van de rijken bij de duizend vandaan, terwijl de duizend toch evenveel inkomsten krijgen als altijd. Alleen kunnen ze er minder mee doen.

Op onze planeet aarde werkt het precies zo, met meer dan duizend mensen en meer dan twee rijkaards, met meer dan twee soorten inkomen, met rijke en arme landen, maar met geld dat vanzelf van de meerderheid naar de rijken stroomt. En van de arme naar de rijke landen. Om de verslaving aan kapitaal in stand te houden.

Groeien

Bedrijven moeten winst maken, zegt men. Sprookje, dat wil zeggen een half verhaal. Er zijn zat bedrijven die helemaal geen winst hoeven maken, ze produceren boeken of onderbroeken, maken er precies genoeg, verdienen genoeg om van te leven en dat was het dan. Er zijn echter ook bedrijven die met aandelen werken en zij moeten op een of andere manier rendement bij de aandeelhouders terecht laten komen. Ze moeten dus winst maken, dit jaar meer doen dan vorig jaar – ziedaar economische groei.
Eeuwige economische groei zelfs, hetgeen op een eindige aarde nooit goed kan blijven gaan. Rekenkundig kan het niet. Wiskundig is het onmogelijk. Natuurkundig is het onbestaanbaar. Groei lukt slechts zolang je nog ergens sociale en ecologische uitbuiting weet te veroorzaken. Hoe langer men probeert het kapitaal te laten groeien, des te meer crisissen er zullen zijn, want die aarde blijft echt eindig.

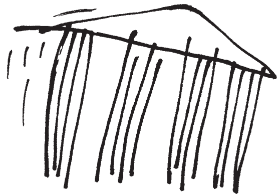
Concurrentie

Uitbuiting is hetzelfde als een poot uitdraaien. Dat laatste lukt ook wanneer je je producten goedkoper weet te maken, want als er dan consumenten zijn die op de prijs letten (en die zijn er), dan worden jouw producten meer gekocht dan die van de duurdere concurrent. Alles wat de prijs lager laat worden verbetert je concurrentiepositie. Machines wegdoen als je spotgoedkope arbeiders kunt vinden (kinderarbeid, lage-lonen-landen), arbeiders wegdoen als je goedkopere machines kunt vinden (mechanisatie), loonsverlaging, vakbonden verbieden (= er wordt geen vuist tegen lage lonen gemaakt), geen kosten aan het milieu verspillen, beknibbelen op kwaliteit. Enzovoorts.

Concurrentie is zo onderdeel van de ideologie geworden dat alle concurrentie wordt toegejuichd door de gelovigen. Maar je ziet aan de opsomming hierboven dat elke methode om iets minder sociaal en minder beschaafd aan te pakken goed is voor de concurrentiepositie...

Omvallen

Kritici van het kapitalisme hebben het winstmaken en de groeidwang veelvuldig aan de kaak gesteld, maar de achterliggende motor daarvan zijn degenen die azen op rendement. Als er geen gelukzoekers van het rendementzoekende type waren, waren winsten en groei niet nodig. Je ziet in de geschiedenis van het kapitalisme steeds nieuwe manieren uitgevonden worden om nog hier of een daar een procentje rendement weg te slepen. Rendement binnenhalen is in de kern niets meer dan een rijkere startpositie hebben dan anderen en zonder zelf een vinger uit te steken nog meer geld in jouw richting te laten stromen.

Alle manieren om die stroom op gang te houden zullen ooit uitgevonden worden. Zijn de kindertjes hier te mondig geworden, dan knijp je de kindertjes elders uit. Bedenk naast de gewone aandelenhandel de handel in opties en derivaten. Is de gewone handel je te simpel, zet er termijnhandel naast. Laat hier of daar eens een bank omvallen (niet je eigen bank natuurlijk). Duw af en toe een land richting faillissement (niet je eigen land natuurlijk). Gooi er nog wat overnames, afstotingen en *hedge funds* tegenaan.

Wie rendement opstrijkt zorgt er wel voor dat de nadelen van de gang van zaken gevoeld worden door anderen. Door de klanten van de failliete bank of de bewoners van het omgevallen land.

Daarnaast kun je ook bij de ecologische uitbuiting tot het randje gaan. Schaliegas kun je naar boven gaan halen, om aan te verdienen. Zeldzame metalen kun je onder de zeebodem gaan winnen, om aan te verdienen. De zee kun je leeg vissen, om te blijven verdienen.

Zelfs het klimaat kun je laten omvallen. Maar dat is wel je eigen klimaat.

Op de pof

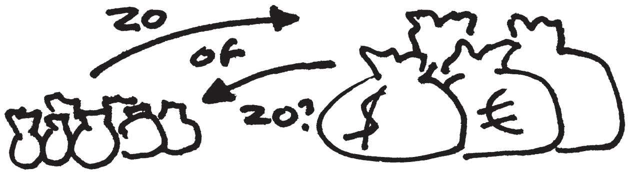
Je kunt geld verdienen en daarna uitgeven, maar je kunt het ook omdraaien. Eerst lenen en uitgeven en daarna pas verdienen. Bij die tweede methode heb je een voorsprong op de concurrent want jij kunt je geleende geld meteen investeren

terwijl anderen het eerst nog moeten verdienen.
Je moet het geleende geld natuurlijk terugbetalen en wel, kleinigheid, met rente. Het voordeel van sneller kunnen investeren leidt tot het nadeel van moeten groeien om de rente te kunnen betalen. Die rente is uiteraard alleen maar nodig voor de rendementzoekers – geld uitlenen zonder er rente voor te vragen had men ook kunnen doen.
Eerst lenen en daarna pas verdienen is een wereldwijde mode geworden. Bedrijven die aandelen uitgeven, staten met hun staatsobligaties. Daarmee zijn ze allemaal afhankelijk van de nukken en grillen van de rendementzoekers en omdat die graag het allerlaatste procentje willen binnenslepen is er een hele industrie ontstaan van lieden die deskundig zijn in precies dat: procentjes zoeken.
Ze zullen het zelf eerzame beroepen vinden maar de beursanalisten, de *trendwatchers* en degenen die sterren uitdelen voor de sterkte van aandelen of landen zijn de smeerolie van de hebzucht. De eredienst voor de Heilige Hebzucht (want dat is de rendementjacht) heeft intussen voor absurde sociale structuren gezorgd, het gaat nu zo ver dat landen kunnen omvallen omdat een of ander privaat bureau zegt dat hun financiële situatie een sterretje minder krijgt.
Of in andere woorden: de hele wereld zit in de houdgreep van de hebzuchtigen en hun hele hofhouding van beurzen en banken en andere procentzoekers.

Herverdelen

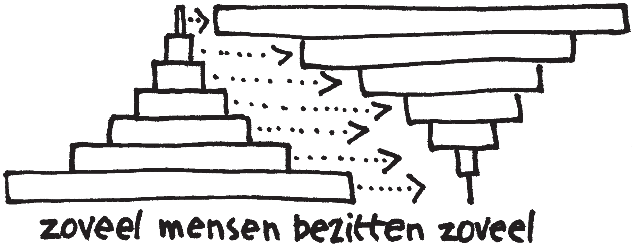
Het traditionele linkse, sociaal-democratische antwoord op verrijking was herverdelen: de rijken zwaarder belasten en het geïnde geld aan de samenleving ten goede doen komen. Die herverdeling is nogal uit de mode.

Belast je de winsten en de rijken steviger, dan barst direct het ideologenkoor los met 'onze concurrentiepositie dit' en 'ons investeringsklimaat dat'. Waarom? Uit angst voor het wegvallen van een sterretje zodat de rijken verhuizen en de investeerders vertrekken.
Toch is herverdelen wel degelijk in de mode, de rechtse manier namelijk. Er kan gekozen worden voor herverdelen op rechtse óf op linkse wijze. Alles richting de rijk(er)en, óf van de rijken naar de rest, dat wil zeggen van iedereen naar iedereen.

99 procent

'Onze' concurrentiepositie, 'onze' economie – lees: 'hun' economie. De getallen die genoemd worden verschillen, maar het idee is wel duidelijk: 1 procent van de mensen profiteert van de andere 99 procent. Of: 1 procent wordt aldoor rijker, 10 procent speelt ongeveer quitte, de rest is een soort slaaf van de kapitaalverslaafden. Tegenover iedere rijke moeten rekenkundig bezien veel niet-rijken staan, zo ook kan een land alleen rijk zijn als andere landen arm gehouden worden. Nederlanders en Belgen hebben het relatief goed en de mensen die honger hebben, bijna een miljard zijn dat er, wonen voornamelijk voorbij de horizon. Kapitalisme brengt hun gezondheid ernstige schade toe ,de hebzuchtmachine blijkt een uitstekende hongermachine. Als kapitalisme zo'n

geweldig welvaartbevorderend systeem is, dan is een miljard hongerigen wel een erg pover resultaat.

Eerst groeien

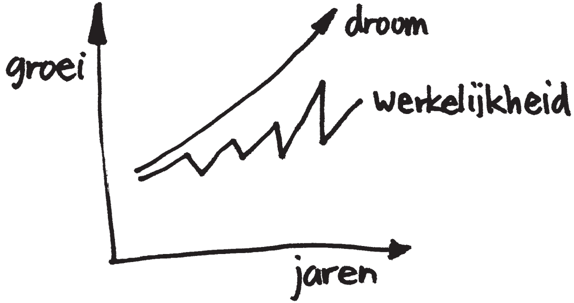
Onze economie? In een sociale samenleving zouden veel mensen de handen uit de mouwen steken om dat te doen wat die samenleving nodig heeft. Is er bijvoorbeeld meer zorg nodig dan zetten meer mensen zich daarvoor in, in plaats van wat er tegenwoordig beweerd wordt: dat er eerst economische groei moet zijn alvorens er meer zorg kan zijn.
Groei mét instandhouding van sociale en ecologische uitbuiting.
Er wordt gedaan alsof geld de basis van de economie is, maar dat is onjuist. Voor degenen waar rente en dividend naar toe stromen is dat het geval, voor het grootste deel van de mensen is geld voornamelijk een ruilmiddel, maar de echte basis van de economie is arbeid. Zonder geld kan je best voedsel kweken en dus in leven blijven, maar andersom geldt niet: zonder arbeid is er domweg geen voedsel, is er geen hout, is er geen staal – hoeveel geld je ook zou hebben. Geld kun je niet eten.

Crisis

Wiskundig gezien is oneindige groei onmogelijk en dus moet er in een economie waarin zulke groei nagestreefd wordt af en toe een crisis zijn. Dat kan wiskundig gezien niet anders. Een kleine crisis is een faillissement, een grotere crisis treft een heel land (devaluatie, hyperinflatie), en met de huidige wereldeconomie kan een crisis de hele wereld treffen. Er verdampt dan een heleboel geld en dat zal het hardst gevoeld worden door degenen die het niet breed hebben.
Men doet vaak alsof een crisis een ongelukje is, maar crisissen zitten ingebakken in het systeem. Het staat in de bijsluiter, maar die leest bijna niemand.

De massa

In het voorafgaande is benadrukt dat de rendementzoekers de oorzaak zijn van de groeiideologie en de winstdrang. Het lijkt alsof de ‘gewone’ mensen er weinig mee te maken hebben maar dat is niet helemaal het geval.
Ten eerste hebben de rendementzoekers veel slippendragers, in de vorm van ongeveer alle regeringen. En die hebben weer

vele slippendragers in de vorm van de kiezers – het gekke is dat de kapitaalverslaafde economie vooral goed is voor enkelingen en niet voor de massa, en toch stemt de massa op de slippendragers. Kapitalisme komt neer op 'de rijke minderheid beslist' en elke democraat zou daar domweg tegen moeten zijn.

Ten tweede heeft 'de' economie ook een groot leger consumenten nodig om te blijven draaien en erg veel mensen schikken zich maar wat makkelijk in die rol. Je zou kunnen zeggen dat dit de hebzuchtvorm is van de gewone mens, die zich consumerend in dienst stelt van de hebzucht van de rijken.

Ten derde let 'de' economie niet erg op de gevolgen voor de natuur, voor het klimaat enzovoort en 'de' economie is dus maar wat blij met de gemiddelde bewoner van de rijke landen. Want die hangt voor een deel dezelfde ideologie aan van 'na ons de zondvloed'.

'De' economie heeft intussen ook veel gewone mensen nodig om geld uit te trekken. Een bezuiniging betekent meestal dat 'ergens boven' een misrekening is gemaakt waarbij veel geld verloren is gegaan. En dat moet vervolgens door 'beneden' weer opgehoest worden.

Wat kun je doen?

In dit boekje staan allerlei gedragingen beschreven die het kapitalistisch handelen kenmerken, en individuele handelingen kunnen daar wel of niet op lijken. Indviduen kunnen dingen doen die naadloos passen bij de heersende kapitalistische ideologie, maar ze hebben ook een heel spectrum aan mogelijkheden om daaraan niet mee te doen. Eenvoudige en extreme mogelijkheden, te veel om op te noemen.

Zoeken naar de hoogste rente? Niet doen. Reclame? Niet bekijken. Koopjes jagen? Waarom zou je. Veel verdienen? Laat maar. Aandelen? Weg ermee. Nieuwe hebbedingetjes? Kunnen wel even wachten. Op krediet leven? Nee, bedankt. De nieuwe mode? Laat me niet lachen. Nieuwe auto? Neem de fiets. Alweer op vakantie? Ik koop zonnepanelen.

Samen

Als individu doe je dingen met weinig reikwijdte, maar je maakt wél deel uit van het geheel en statistisch bezien telt iedereen mee. Iedere daad telt.

Bovendien ben je niet alleen, je kunt samen met anderen daden verzinnen, elkaar aansteken, stimuleren, er kan zo veel. Omdat hebzucht de grond van de verslaafdheid aan kapitaal is, is alles wat hebzucht aankaart, omzeilt of afschaft vooruitgang. Aanstekelijkheid daarin is zeer gewenst. Er zijn wel alternatieven voor de hebzuchteconomie, maar grootschalig is het meestal niet: betere banken, ruilkringen, plaatselijke munten, geld lenen van elkaar en zonder rente teruggeven, weggeefwinkels, fabrieken in zelfbeheer, coöperaties, allerlei vormen van solidariteit. Enzovoort.

Soms gebeurt dat ver weg van hier, maar hier kan het ook. Steek elkaar aan en er komt een moment dat het ineens in een stroomversnelling komt, dat velen in de gaten krijgen dat hebzuchtloos geluk wel zo leuk is. De Muur is ook ineens gevallen, inclusief de ideologie ten oosten daarvan. Nu de ideologie ten westen nog.

uitgave van www.at-A-lanta.nl
november 2011

lees ook onze uitgave ‘Welke vrijheid’